

แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชน
ผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

An appropriate guideline on the Accounting performance for the Cotton
Hand Weaving Household Community Enterprise group in
Sankampang district, Chiang Mai Province

ศุภลักษณ์ จงขานสิทธิ์¹

¹ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

² Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการจัดทำบัญชี ปัญหา อุปสรรค และเพื่อค้นหาแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 4 กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ทุกกลุ่มมีการบันทึกบัญชี แต่ไม่ได้มีการนำข้อมูลจากการบันทึกบัญชีมาจัดทำงบการเงินเพื่อแสดงผลการดำเนินงาน และฐานะการเงินของกลุ่ม มีการจัดทำเอกสารประกอบการบันทึกบัญชีคือใบเสร็จรับเงินทุกครั้งที่มีการขายสินค้า แต่ไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหมวดหมู่ ส่วนเอกสารประกอบการบันทึกบัญชีอื่นเช่น ใบรับสินค้า ใบเสร็จรับเงินที่รับจากบุคคลภายนอกก็ไม่ได้เก็บรักษาไว้เป็นหมวดหมู่แต่อย่างใด และไม่มีการตรวจนับสินค้าคงเหลือ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนรู้สึกว่าการจัดทำบัญชีมีความยุ่งยาก เสียเวลา และไม่มีประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีมาก่อน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทุกกลุ่มก็ตระหนักและรับรู้ถึงประโยชน์ของการจัดทำบัญชี จึงต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงาน และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการจัดทำบัญชีรวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องของงบการเงินอย่างใกล้ชิด

คำสำคัญ: การจัดทำบัญชีที่เหมาะสม, วิสาหกิจชุมชน, เคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือ

Abstract

This research aims to study conditions, problems and obstacles of accounting and find appropriate bookkeeping guideline for 4 community enterprises of cotton hand-woven textile producers in Sankampang district, Chiang Mai. Results showed that all 4 cotton hand-woven textile community enterprises in Sankampang district, Chiang Mai, had accounting records, but no financial statement was available to show their performances and groups' assets and liabilities. They had receipts of every sale transactions as a reference for accounting entry, but the receipts were not kept in appropriate categories. Other accounting documents, such as bill of lading or receipt from a third party, were not kept properly and there was no inventory count. This is because the community enterprises think that accounting is difficult and time-consuming. They also have no previous experience in accounting. However, all community enterprises realize and are well-aware of the benefits of accounting and need help from relevant organizations and academic institutions to supervise in the preparation of accounting, including closed check for accuracy of financial statements.

Keywords: appropriate accounting, Community Enterprise group, Cotton Hand-Woven textile

บทนำ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุข พัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็งและการมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ ด้านสังคมคุณภาพ ด้านสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และด้านสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มีนโยบายมากมายที่จะมุ่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าของประเทศ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทและเมือง ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนละ 1 ล้านบาทให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน การจัดตั้งและพัฒนากลุ่มอาชีพต่างๆ ตามความถนัดและภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพมีรายได้สร้างความกินดีอยู่ดี และการสร้างอาชีพจากความถนัดและภูมิปัญญาของชุมชนก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลเล็งเห็นว่าในชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจระดับรากหญ้ายู่มากมาย ซึ่งเป็นธุรกิจที่ยังมีขนาดไม่ถึงวิสาหกิจขนาดกลางหรือขนาดย่อม(SME) แต่เป็นธุรกิจที่สามารถช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศได้ในระดับหนึ่ง จึงกำหนดให้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าให้ได้รับการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น

อำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่เป็นอำเภอที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่น การทำกระดาษสา การทำร่ม การทอผ้า และมีกลุ่มชาวบ้านที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวด้วยการประกอบอาชีพเหล่านี้ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของ

ครอบครัว และได้มีการจัดตั้งขึ้นเป็นวิสาหกิจชุมชนจำนวน 127 กลุ่มอาชีพทั้งที่เป็นวิสาหกิจที่ผลิตสินค้าและวิสาหกิจที่ให้บริการซึ่งสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนเป็นอย่างมากแต่มีบางวิสาหกิจที่มีผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถขายได้ มีการผลิตสินค้ามากเกินไปเกินความต้องการของตลาดมีสินค้าที่มีคุณภาพไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ทำให้มีสินค้าคงเหลือจำนวนมากก่อให้เกิดการสูญเสียและสิ้นเปลืองทรัพยากรอย่างมาก การดำเนินงานของธุรกิจชุมชนขาดการวางแผนและควบคุมภายในที่ดี เนื่องจากไม่มีการบันทึกบัญชี ไม่มีระบบบัญชีที่เหมาะสม จึงทำให้ขาดข้อมูลทางการเงินและการเงินเพื่อการบริหาร และจัดการธุรกิจชุมชนได้

การจัดทำบัญชีเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งข้อมูลทางการเงินที่แสดงในรูปแบบของงบแสดงฐานะการเงิน และงบกำไรขาดทุน ทำให้ทราบผลการดำเนินงานของกิจการ และทำให้ทราบว่ากิจการมีสินทรัพย์และหนี้สิน ณ เวลานั้นเป็นจำนวนเท่าใดซึ่งสามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาประกอบการตัดสินใจในการบริหารงานของกิจการทั้งด้านการผลิต การขาย นอกจากนั้นการบันทึกบัญชียังเป็นการจดบันทึกเพื่อป้องกันการสูญหายของสินทรัพย์ และเป็นเครื่องมือในการคำนวณภาษีที่ต้องจ่ายแก่รัฐบาล ดังนั้นการมีบัญชีที่ถูกต้องจำเป็นสำหรับเจ้าของกิจการ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจรวมทั้งปัญหาและอุปสรรค เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชน ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น และเพิ่มศักยภาพในการประกอบธุรกิจให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการจัดทำบัญชี ปัญหา อุปสรรคในการจัดทำบัญชี และเพื่อค้นหาแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยคนในชุมชน เพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัว และชุมชน เป็นการเชื่อมโยงการผลิตทางการเกษตร การแปรรูปและการตลาดของชุมชนให้เป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่แยกส่วนและบทบาท โดยเน้นวิถีคิดกระบวนการเรียนรู้ คือเน้นการทำวิสาหกิจชุมชนเพื่อพอกินพอใช้ก่อน แล้วพัฒนาไปสู่การจัดการเชิงธุรกิจเป็นการสร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ทำทดแทนสิ่งที่ซื้อมาจากตลาดให้มากที่สุด และหากนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดต้องเรียนรู้การจัดการและกลไกของตลาดให้ดี ซึ่งมีความแตกต่างจากธุรกิจอื่น ที่ส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาผลกำไรเป็นหลักและอาจจะไม่ให้ความสำคัญต่อผลเสียที่อาจเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและสังคมเท่าที่ควร แต่วิสาหกิจชุมชนเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเป็นการประกอบการบนพื้นฐานการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ทางสังคมแก่ชุมชนมากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุดมุ่งต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การมีสุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนและมุ่งต่อการรักษาระบบนิเวศน์ของสังคมโดยรวม โดยมีเครือข่ายเชื่อมโยงกันรวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์การจัดทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในเครือข่าย วิสาหกิจชุมชนแบ่งเป็น 2 ประเภทคือวิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน ผลิต แปรรูป การดำเนินการต่างๆ เพื่อกินเพื่อใช้ใน ครอบครัวในชุมชนเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และ วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า การดำเนินการอย่างเป็นระบบและรูปแบบที่ทันสมัยใช้ทุนและเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองชุมชน เครือข่าย และตลาดในวงกว้าง ทั้งนี้ องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย การมีชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการมีผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน มีการริเริ่มสร้างสรรค์เป็นวัฒนธรรมของชุมชน มีฐานภูมิปัญญาผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล มีการดำเนินการ

แบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างมีระบบ และมีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี

ระบบบัญชี คือ ระเบียบแบบแผนการปฏิบัติงานทางการบัญชี รวมถึงวิธีการทำบัญชี การทำงบการเงิน เอกสารและสมุดบัญชีต่างๆ อันเป็นสื่อแห่งการทำบัญชีและรายงาน ตลอดจนการใช้ และการเก็บรักษาหลักฐานเอกสารสำคัญทางการบัญชีและการเงิน สมุดบัญชีต่างๆ ที่ใช้บันทึกรายการทางธุรกิจเพื่อรวบรวมข้อมูลและตัวเลขสถิติสนองความต้องการของฝ่ายบริหาร

ดังนั้น ระบบบัญชีจึงประกอบไปด้วยระบบที่สำคัญ 2 ระบบ คือ ระบบทางเดินข้อมูล หรือระบบการบันทึกบัญชี และการเก็บข้อมูล และระบบทางเดินเอกสาร โดยที่ระบบทางเดินข้อมูลจะแสดงถึงทางเดินของข้อมูลตั้งแต่การบันทึกบัญชี ซึ่งในปัจจุบันการบันทึกบัญชีอาจทำได้ 2 วิธี คือ การบันทึกด้วยมือ (Manual) กับ การบันทึกบัญชีด้วยคอมพิวเตอร์ โดยเริ่มจากการบันทึกบัญชีเข้าสู่สมุดบัญชีรายวันขึ้นต้น ไปบัญชีแยกประเภท จนสามารถออกงบทดลองเพื่อใช้ในการจัดทำงบการเงิน เช่น งบแสดงฐานะการเงิน งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสด งบต้นทุนการผลิต และงบอื่นๆ ที่กิจการต้องการ ภายใต้การบันทึกบัญชีเข้าระบบ เพื่อให้การบันทึกบัญชีเป็นไปอย่างถูกต้องและรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ สามารถจัดทำงบการเงินได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น จำเป็นต้องอาศัยผังบัญชีรหัสบัญชีในการบันทึกบัญชี ส่วนระบบทางเดินเอกสาร จะแสดงถึงทางเดินของเอกสาร แบบฟอร์ม ที่ใช้ในระบบบัญชี ตลอดจนลำดับขั้นตอนของการทำงานว่างานที่ทำเป็นอย่างไร ใครเป็นคนรับผิดชอบงานนั้น ทำที่ไหน และ ทำเมื่อไร

นอกจากนี้ส่วนประกอบอันสำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติงานระบบบัญชีเป็นไปตามวัตถุประสงค์ คือ ตัวบุคคล ซึ่งจะต้องมีความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติหน้าที่ ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น คอมพิวเตอร์ เป็นเพียงเครื่องทุ่นแรงในการบันทึกบัญชีให้ถูกต้องและรวดเร็ว ทำให้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายสามารถลดข้อผิดพลาดได้มากขึ้น

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือ ในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 กลุ่ม
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบ่งเป็น

3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 สภาพทั่วไป เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจการจัดทำบัญชี

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชี

2.2 การจัดการสนทนากลุ่ม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือ ในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 กลุ่ม และจากการสนทนากลุ่ม โดยมีข้อคำถามเตรียมไว้ก่อนล่วงหน้า

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาซึ่งได้แก่ค่าร้อยละ

ผลการวิจัย และสรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอ จากผ้าฝ้ายทอมือ ในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วน ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังนี้

1. สภาพการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสรุปผลการวิจัยแสดง ดังตารางที่ 1

ลักษณะของสภาพการจัดทำบัญชี	คิดเป็นร้อยละ
1. การจัดทำบัญชี มีการจัดทำบัญชีทุกกลุ่ม	100
2. ผู้จัดทำบัญชีให้ข้อมูลของทุกกลุ่มเป็นผู้จัดทำบัญชี	100
3. ลักษณะการบันทึกบัญชีทุกกลุ่มได้มีการบันทึกบัญชีด้วยมือ	100
4. ทุกกลุ่มไม่มีการใช้คอมพิวเตอร์ในการดำเนินงาน	100
5. ลักษณะการขายสินค้าส่วนใหญ่เป็นการขายเงินสด	57.1
6. ช่องทางการจำหน่ายเป็นการจำหน่ายในงานแสดง สินค้า และวางจำหน่ายในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของกลุ่ม	88.8
7. การออกใบเสร็จรับเงินส่วนใหญ่มีการออกใบเสร็จรับเงินทุกครั้งเมื่อเกิด รายรับ	75
8. ในการบันทึกบัญชีทุกกลุ่มใช้ใบเสร็จรับเงินเป็นหลักฐานในการบันทึกบัญชี	100
9. การบันทึกสินค้าส่วนใหญ่ไม่มีการบันทึกสินค้าคงเหลือ	75
10. การตรวจนับสินค้าคงเหลือส่วนใหญ่ไม่มีการตรวจนับสินค้าคงเหลือ	75
11. สมุดบัญชีที่ใช้ส่วนใหญ่คือสมุดบันทึกรายรับ รายจ่าย	47
12. ความถี่ในการบันทึกบัญชีส่วนใหญ่บันทึกสัปดาห์ละครั้ง	50
13. การจัดเก็บเอกสารประกอบการลงบัญชีส่วนใหญ่เก็บเอกสารทุกประเภทรวมกันแฟ้มเดียว	75
14. การจัดทำรายงานทางการเงิน ส่วนใหญ่ไม่มีการจัดทำรายงานทางการเงิน	75
15. การใช้ประโยชน์จากรายงานทางการเงิน ส่วนใหญ่เพื่อให้ทราบยอดขายเท่านั้น	75
16. การตรวจสอบบัญชี ส่วนใหญ่ไม่มีการตรวจสอบจากบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้จัดทำบัญชี	75
17. ความต้องการจ้างบุคคลภายนอกเพื่อจัดทำบัญชีส่วนใหญ่ไม่ต้องการจ้างบุคคลภายนอก	75
18. ความคิดเห็นต่อการทำบัญชี ส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดทำบัญชีมีความยุ่งยาก	75
19. การเข้ารับการอบรมด้านบัญชี ทุกกลุ่มเคยเข้ารับการอบรมด้านบัญชี	100
20. ประสบการณ์ในการจัดทำบัญชี ทุกกลุ่มไม่มี ประสบการณ์ด้านการจัดทำบัญชีมาก่อน	100

2. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่มีความรู้ ประสบการณ์ในการจัดทำบัญชี ทั้งยังขาดที่ปรึกษาในการจัดทำบัญชี

3. แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องการการฝึกอบรมเรื่องการจัดทำบัญชีจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นการฝึกอบรมเป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่ต้องการให้ภาครัฐจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปกำกับดูแลเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด

แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม คือ ในการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชน ควรได้รับการกำกับดูแล และติดตามผลจากภาครัฐเพื่อกระตุ้นและส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการจัดทำบัญชีอย่างสม่ำเสมอ และถูกต้อง เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าบุคลากรภาครัฐเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านการจัดทำบัญชีเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้คนที่อยู่ในวิสาหกิจชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของบุคลากรจากภาครัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นวิสาหกิจชุมชนกับองค์กรภาครัฐต้องมีความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง และมีการเสริมสร้างความรู้สู่การปฏิบัติจริงอย่างจริงจังอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

ในการจัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชน ต้องการได้รับการตรวจสอบทั้งจากบุคคลภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเช่น สมาชิกกลุ่ม และจากบุคคลภายนอกวิสาหกิจชุมชน เช่น ผู้ตรวจสอบจากบัญชีจากภาครัฐ หรือจากภาคเอกชนที่ได้รับมอบหมายจากภาครัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตที่อาจเกิดขึ้นได้ในกลุ่ม และเพื่อป้องกันความผิดพลาดจากการบันทึกบัญชี

แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม คือ ในการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชน ควรได้รับการตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ ในเอกสารประกอบการจัดทำบัญชี ตลอดจนการจัดทำรายงานทางการเงิน จาก

บุคคลภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเช่น สมาชิกกลุ่ม และจากบุคคลภายนอกวิสาหกิจชุมชนซึ่งอาจจะเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีจากภาครัฐ หรือผู้ตรวจสอบบัญชีภาคเอกชนที่ได้รับการรับรองจากภาครัฐ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ใช้เทคโนโลยีอย่างง่ายเพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดทำบัญชี เช่น สร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สำหรับบันทึกบัญชีอย่างง่าย ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อทุกกลุ่มจะได้ปฏิบัติอย่างเป็นระบบเดียวกัน นอกเหนือจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับบันทึกบัญชีอย่างง่ายแล้วสิ่งที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องการให้ภาครัฐส่งเสริมคือการออกแบบเอกสารที่สำคัญเช่น ใบเสร็จรับเงิน สมุดบันทึกการรับ จ่ายสินค้า รูปแบบของรายงานทางการเงิน ให้เพื่อให้ทุกกลุ่มได้ใช้งานในแนวทางเดียวกัน

แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม คือ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศและสหกรณ์การเกษตร กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ หรือสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยีดังกล่าวควรมีการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสำหรับบันทึกบัญชีอย่างง่าย ตลอดจนจัดทำระบบบัญชีต้นแบบ ซึ่งประกอบไปด้วยเอกสารประกอบการบันทึกบัญชี วิธีการใช้เอกสาร การควบคุมภายในด้านต่างๆ และวิธีการบันทึกบัญชี เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนนำไปถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการบันทึกบัญชี และการจัดทำรายงานทางการเงินเนื่องจากเห็นว่ารายงานทางการเงินไม่มีประโยชน์อันใดที่จะส่งเสริมรายได้และการอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชน

แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม คือ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการฝึกอบรมการใช้ประโยชน์จากข้อมูลทางการเงินที่ได้จากการบันทึกบัญชี เช่น รายงานทางการเงิน หรือ สมุดบันทึกสินค้าคงเหลือ ตลอดจนจัดกิจกรรมหรือการอบรมที่เป็นการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการจัดทำบัญชีเพื่อให้ได้รายงานทางการเงิน เพื่อที่เมื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทราบถึงประโยชน์ของรายงานทางการเงินที่ได้จากการบันทึกบัญชีแล้ว จะได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการบันทึกบัญชีได้มากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยเพื่อศึกษาถึงแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลที่ได้จากการศึกษา ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพการจัดทำบัญชีของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมดมีการจัดทำบัญชี โดยผู้มีหน้าที่จัดทำบัญชีคือเหรัญญิกประจำกลุ่มทั้งนี้เพราะการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนจะต้องได้รับการฝึกอบรมจากกรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร เรื่องการจัดทำบัญชี และทุกกลุ่มมีการจัดทำบัญชีด้วยมือ เพราะในกลุ่มไม่มีการใช้คอมพิวเตอร์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะการขายสินค้าด้วยวิธีขายสด รองลงมาเป็นการขายด้วยวิธีฝากขาย โดยมีช่องทางการขายที่กลุ่มชุมชนที่วิสาหกิจชุมชนนั้นตั้งอยู่ และวางขายตามงานแสดงสินค้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้น

ในการจัดทำบัญชีให้มีประสิทธิภาพควรมีจุดเริ่มต้นจากเอกสารหลักฐานประกอบการบันทึกบัญชีเช่น ใบเสร็จรับเงิน ที่สมบูรณ์ แต่จากการวิจัยพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 3 กลุ่มมีการออกใบเสร็จรับเงินทุกครั้ง และ 1 กลุ่มมีการออกใบเสร็จรับเงินเป็นบางครั้งและจากการศึกษาพบว่ากลุ่มที่มีการออกใบเสร็จรับเงินเป็นบางครั้งนั้นเป็นกลุ่มที่มีผู้จัดทำบัญชีและรับผิดชอบในการรับจ่ายเงินเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี มีความรู้ระดับประถมศึกษา เป็นผู้ไม่มีประสบการณ์ในการจัดทำบัญชี และไม่เห็นความสำคัญของการออกใบเสร็จรับเงิน และการจัดทำบัญชี ในขณะที่กลุ่มวิสาหกิจที่มีการออกใบเสร็จรับเงินทุกครั้งที่มีการรับเงินนั้นเป็นผู้จัดทำบัญชีและรับผิดชอบในการรับจ่ายเงินเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 1 ราย และอีก 2 รายมีอายุระหว่าง 40-50 ปี โดยทั้งสามกลุ่มนี้มีผู้ทำบัญชี และรับผิดชอบในการรับจ่ายเงินที่มีความรู้ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 1 ราย และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 2 ราย อย่างไรก็ตาม

ตามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 3 กลุ่มที่ออกใบเสร็จรับเงินทุกครั้งที่รับเงินนั้น เป็นผู้ไม่มีประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีมาก่อนเช่นเดียวกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการออกใบเสร็จรับเงินเป็นบางครั้งที่รับเงิน แต่มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการออกใบเสร็จรับเงินเพื่อเป็นหลักฐานในการรับเงินและการบันทึกบัญชี ตามที่ได้รับการอบรมมาจากกรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร นอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 3 กลุ่มไม่มีการจดบันทึกเกี่ยวกับการรับ จ่ายสินค้า และไม่มีการตรวจนับสินค้าคงเหลือ เพื่อเป็นการควบคุมภายในเกี่ยวกับสินค้า จึงไม่ทราบว่ามีสินค้าที่ผลิตได้ สินค้าที่ขายและสินค้าที่เหลืออยู่ มีจำนวนเท่าใดซึ่งจำนวนสินค้าคงเหลือนี้ส่งผลต่อผลกำไรขาดทุน ของกิจการ นอกเหนือจากการจดบันทึกและการออกเอกสารหลักฐานแล้ว การจัดเก็บเอกสารก็มีความสำคัญกิจการควรมีการจัดเก็บเอกสารอย่างเป็นระเบียบ จัดเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของเอกสาร แต่จากการวิจัยพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่จำนวน 3 กลุ่มไม่มีการจัดเก็บเอกสารเป็นหมวดหมู่ แต่มีการจัดเก็บเอกสารทุกอย่างรวมกันอยู่ในแฟ้มเดียว มีเพียง 1 กลุ่มที่แยกเก็บเป็นเอกสารรับเงิน 1 แฟ้ม และเอกสารจ่ายเงิน 1 แฟ้ม

ด้านระยะเวลา และจำนวนครั้งในการบันทึกบัญชีซึ่งควรจะต้องบันทึกรายการค้าทุกครั้งที่เกิดรายการค้าเกิดขึ้นเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ จากการวิจัยพบว่ามีเพียง 1 รายที่มีการบันทึกการบันทึกรายการวันที่ที่เกิดเหตุการณ์ อีก 2 ราย บันทึกสัปดาห์ละครั้ง และอีก 1 รายบันทึกบัญชีตามสะดวกของผู้จัดทำ ซึ่งรายที่บันทึกตามสะดวกของผู้จัดทำนี้เป็นรายเดียวกับรายที่มีการออกใบเสร็จรับเงินเป็นครั้งคราวซึ่งเป็นรายที่มีอายุมากกว่า 50 ปี มีความรู้ระดับประถมศึกษา ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำบัญชี เคยได้รับการอบรมการทำบัญชี แต่ไม่เห็นความสำคัญของการทำบัญชีนั่นเอง

ด้านการจัดทำรายงานทางการเงิน และการใช้ประโยชน์จากรายงานทางการเงิน พบว่า มีเพียง 1 กลุ่มเท่านั้นที่มีการจัดทำรายงานทางการเงินเพื่อให้ทราบถึงผลการดำเนินงาน และฐานะการเงินของกลุ่มวิสาหกิจตามงวดระยะเวลา ส่วนใหญ่แล้วจะมีการจัดทำรายงานทางการเงิน

ตามสะดวกคือเมื่อต้องการทราบผลการดำเนินงานเท่านั้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้จัดทำบัญชีส่วนใหญ่ก็มีการตระหนัก และรับรู้ถึงประโยชน์ของการจัดทำรายงานทางการเงิน เพื่อให้ทราบผลการดำเนินงานและฐานะการเงิน ของกลุ่ม วิสาหกิจ ตลอดจนสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการทำรายงานทางการเงินนั้นไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินงานต่อไป

ด้านสภาพการณ์ทั่วไป จากการวิจัยพบว่ากลุ่ม วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่รู้สึว่าการจัดทำบัญชีมีความยุ่งยาก เสียเวลาเพราะในการบันทึกบัญชีทุกครั้งผู้จัดทำบัญชีของ ทุกกลุ่มต้องศึกษาจากคู่มือการบันทึกบัญชีที่ทุกกลุ่มได้รับการอบรมจากกรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้ทำบัญชีของกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่ต้องการจ้างบุคคลภายนอกมาจัดทำ บัญชี แต่ต้องการที่เลี้ยงจากภาครัฐเข้ามาดูแลการจัดทำ บัญชีของกลุ่มอย่างใกล้ชิดมากกว่า

ส่วนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบันทึกบัญชี พบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบันทึกบัญชี ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากการไม่มีความรู้ ทางด้านบัญชีมาก่อน นอกจากนั้นเป็นปัญหาของการไม่ให้ความสำคัญของการบันทึกบัญชีและไม่เห็นประโยชน์ของ ข้อมูลที่ได้รับจากการบันทึกบัญชี

ส่วนที่ 3 แนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับ วิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือ ในอำเภอ สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

จากการวิจัยได้พบแนวทางแนวทางการจัดทำบัญชีที่ เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้า ฝ้ายทอมือ ในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. ในการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชน ควรได้รับการ กำกับดูแล และติดตามผลจากภาครัฐเพื่อกระตุ้นและ ส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการจัดทำบัญชีอย่าง สม่าเสมอ และถูกต้อง เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าบุคลากร

ภาครัฐเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านการจัดทำบัญชีเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้คนที่อยู่ในวิสาหกิจชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพ และความสามารถของบุคลากรจากภาครัฐ ซึ่งแสดงให้เห็น วิสาหกิจชุมชนกับองค์กรภาครัฐต้องมีความร่วมมือกันอย่าง ต่อเนื่อง และมีการเสริมสร้างความรู้สู่การปฏิบัติจริงอย่าง จริงจังอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

2. ในการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชน ควรได้รับการ การตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ ในเอกสาร ประกอบการการจัดทำบัญชี ตลอดจนการจัดทำรายงาน ทางการเงิน จากบุคคลภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเช่น สมาชิกกลุ่ม และจากบุคคลภายนอกวิสาหกิจชุมชนซึ่ง อาจจะเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีจากภาครัฐ หรือผู้ตรวจสอบ บัญชีภาคเอกชนที่ได้รับการรับรองจากภาครัฐ

3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริม การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ หรือสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยี ดังกล่าวควรมีการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สำหรับบันทึกบัญชีอย่างง่าย ตลอดจนจัดทำระบบบัญชี ต้นแบบ ซึ่งประกอบไปด้วย เอกสารประกอบการบันทึก บัญชี วิธีการใช้เอกสาร การควบคุมภายในด้านต่างๆ และ วิธีการบันทึกบัญชี เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนนำไปถือปฏิบัติใน ทิศทางเดียวกัน

4. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการฝึกอบรม การใช้ประโยชน์จากข้อมูลทางการเงินที่ได้จากการบันทึก บัญชี เช่นรายงานทางการเงิน หรือ สมุดบันทึกสินค้า คงเหลือ ตลอดจนจัดกิจกรรมหรือการอบรมที่เป็นการ เสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการจัดทำบัญชีเพื่อให้ได้รายงาน ทางการเงิน เพื่อที่เมื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทราบถึงประโยชน์ ของรายงานทางการเงินที่ได้จากการบันทึกบัญชีแล้ว จะได้ ตระหนักและเห็นความสำคัญของการบันทึกบัญชีได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือ ในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือการวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากผู้มีหน้าที่จัดทำบัญชีตามผังโครงสร้างองค์กรของกลุ่มวิสาหกิจ เช่น ประธานกลุ่ม เภรณูญิกกลุ่ม แต่จากการสังเกตพบว่าผู้จัดทำบัญชีตามผังโครงสร้างองค์กรของกลุ่มไม่ได้เป็นผู้จัดทำบัญชีจริงเนื่องจากขาดความรู้ จึงได้ให้वानให้บุตรหลาน หรือบุคคลอื่นที่เชื่อถือได้ เป็นผู้บันทึกบัญชีให้ ดังนั้นในการเก็บข้อมูลหากได้เก็บข้อมูลจากบุคคลเหล่านี้ด้วย คงจะได้ข้อเท็จจริงในการจัดทำบัญชีที่เป็นประโยชน์มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในพื้นที่ใหม่เพื่อจะได้นำผลที่ได้ศึกษา เปรียบเทียบ หาข้อแตกต่างเพื่อจะได้ทำผลที่ได้รับมาสร้างต้นแบบแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอ ในทุกพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการวิจัยผลประโยชน์ประจำปี 2555 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพงที่อนุเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเคหะสิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือในอำเภอสันกำแพงทั้ง 4 กลุ่ม ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ใน

การทำวิจัย และขอขอบคุณกำลังใจ การสนับสนุนที่ดีจากครอบครัวของผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน,สำนักงานเลขาธิการ.

(2548). พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
การเกษตร.

คณาจารย์ภาควิชาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ สถาบัน

เทคโนโลยีราชมงคล. (2545). การบัญชีขั้นต้น 1.

กรุงเทพ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทีพี เอ็น เพรส.

เขาวลัย พงศ์ผาติโรจน์. (2547). หลักการบัญชี 2.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์สุวิทย์สาส์น. 2538

วิภาวี ศรีคะ. (2544). การจัดทำบัญชีธุรกิจชุมชน ตาม

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัด

เชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิเชียร เกตุสิงห์. (2547). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ.

กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และสมเดช วิจารณ์ศรีเสถียร

(2547). หลักการบัญชีเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : บริษัท

สำนักงานพิมพ์ท้อป จำกัด.

สรายุทธ ยะทะกร. (2546). คิดและเขียนงานวิจัย. กรุงเทพฯ

: บริษัท พี.ที.เอ.เบสท์ ซัพพลาย จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนสำนักงานเลขาธิการ

คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2554, จาก

http://www.smce.doae.go.th/ProductCategory/SmceCategory.php?page_size.